

Sagaria 9-14: ‘n Algemene oorsig

ABSTRACT

Zechariah 9-14: A General Survey

Zechariah forms one book in the Hebrew and Christian canons, but the definite literary, historical and theological differences between Zechariah 1-8 and 9-14 cannot be ignored. This is the second of two articles on the book of Zechariah and focuses on chapters 9-14 or Deutero-Zechariah. The aim of the article is to provide a general survey of Zechariah 9-14 and the major issues are discussed under the following headings: Relationship with the rest of the Bible; Unity of Zechariah; Authorship, dating and socio-historical background; Structure and division; Literary features; Theological message. Scholars differ over several issues in Deutero-Zechariah, especially the dating and socio-historical background. Sometimes the images and metaphors are difficult to understand, for example the shepherd imagery. But these five chapters played an important role in the time of the New Testament (cf several references) and must still play a prominent role today.

1. INLEIDING

Sagaria 1-14 vorm een boek in die Hebreuse en Christelike kanons, maar die duidelike literêre, historiese en teologiese verskille tussen Sagaria 1-8 en 9-14 kan nie ontken word nie. In aansluiting by die meeste geleerdes aanvaar ons dat Sagaria ‘n saamgestelde boek soos Jesaja is. Sagaria 1-8 verteenwoordig die visioene van die profeet Sagaria, terwyl Sagaria 9-14 verwys na ‘n latere scenario.¹ Hierdie artikel is die tweede in ‘n kort reeks wat handel oor die boek Sagaria. In die eerste artikel is op Sagaria 1-8 gefokus en hier word Sagaria 9-14 of Deutero-Sagaria² nagevors.

Die bedoeling van die artikel is nie om ‘n detail bespreking van al die inleidingsvraagstukke weer te gee nie. Daar word gepoog om ‘n kort oorsig in Afrikaans oor Sagaria 9-14 aan te bied waarin die belangrikste inleidingskwessies opgesom word.

2. VERHOUDING MET ANDER BYBELBOEKE

Sommige geleerdes glo dat Maleagi nie oorspronklik ‘n aparte boek was nie, maar eerder deel van Sagaria 9-14 (vgl Petersen 2002:209-210; Collins 2004:411).³ In die bekende Old Testament

1 Vgl bespreking oor eenheid (punt 3) in O’Kennedy (2008:3-5).

2 In hierdie artikel word Deutero-Sagaria as ‘n sinoniem vir Sag 9-14 gebruik. Deutero-Sagaria dui nie op ‘n persoon met die naam “Deutero-Sagaria” nie, maar op ‘n korpus profetiese materiaal met soortgelyke eienskappe en temas wat saamgevoeg is (vgl Meyers & Meyers 1993:29).

3 Die volgende drie redes word onder andere vermeld: (a) Die woord מִשָּׁח (Godspraak) kom in die opskrif (Mal 1:1) sowel as in opskrifte by Sagaria 9:1 en 12:1 voor; (b) Die Hebreuse woord wat as die eienaam Maleagi vertaal word, kan ook as “my boodskapper” vertaal word (vgl vertaling van Mal 3:1 en Septuagint vertaling van Mal 1:1) (c) Die opskrif verskaf geen historiese detail van ‘n profeet Maleagi nie (Petersen 2002:209-210; Collins 2004:411).

Library kommentaarreeks word Sagaria 9-14 en Maleagi saam behandel. Petersen (1995:v-vi) reken dat Maleagi 'n derde orakel ná Sagaria 9-11 en 12-14 vorm. Alhoewel 'n bepaalde verhouding erken word, sê Petersen (1995:29) die volgende hieroor:

“The biblical book commences with a title that might lead one to expect literature similar to Zechariah 9-11 and 12-14. However, we enter a new world in the chapters known as ‘Malachi.’ The third ‘oracle’ is decidedly different from the ongoing ones.”

In hierdie artikel word die ooreenkomste tussen Sagaria 9-14 en Maleagi erken, maar Maleagi word as aparte boek in die Boek van die Twaalf beskou (O’Kennedy 2006:626-627).

Daar is verskeie ooreenkomste tussen Sagaria en Daniël 7-12, veral met betrekking tot die boodskappe oor die eindtyd. 'n Verdere kenmerk van Sagaria se werk is dat hy dikwels na die geskrifte van vroeëre profete soos Jesaja, Jeremia, Esegïël, Hosea, Amos en Miga verwys (Clark & Hatton 2002:65; Sweeney 2005:203).

Die verhouding tussen Sagaria en die res van die kanon is nie net tot die Ou Testament beperk nie. 'n Mens vind talle Sagaria aanhalings en verwysings in die Nuwe Testament. In die Nuwe Testament word daar ten minste 41 keer vanuit Sagaria 9-14 aangehaal. Drie en twintig aanhalings word in Openbaring en vier in die Evangelies aangetref (Saebo 1999:666-667).

3. OUTEURSKAP, DATERING EN SOSIO-HISTORIESE AGTERGROND

Die meeste geleerdes aanvaar dat die profeet Sagaria nie verantwoordelik was vir die optekening van hoofstukke 9-14 nie; gevolglik is die outeur onbekend. Moderne geleerdes onderskei tussen hoofstukke 9-11 en 12-14 en praat soms van die skrywers Deutero-Sagaria en Trito-Sagaria. Die aantal outeurs of persone wat bydraes gelewer het, kan selfs meer wees. Rudolph (1976:161-164) praat van drie aparte versamelings (9:1-11:3; 11:4-13:9; 14:1-21) en Saebo (1969:313) glo daar was vier aparte versamelings (9-10; 11; 12-13; 14) voor die finale samestelling van Sagaria 9-14.

Die datering van Deutero-Sagaria bly 'n uitdaging vir navorsers. Sommige geleerdes reken selfs dat dit onmoontlik is om hierdie hoofstukke te dateer. Sagaria 9-14 bied geen historiese opskrifte soos Proto-Sagaria nie en teorieë wissel van die agste tot die tweede eeu voor Christus. Die standpunte van geleerdes vóór 1980 kan soos volg opgesom word:⁴

- Daar is konserwatiewe geleerdes (Young 1950, Harrison 1970) wat reken dat Sagaria 9-14 deur die profeet Sagaria neergeskryf is.
- Sommige geleerdes (Mede 1653, Flugge 1784, Malamet 1950/51, Otzen 1964) argumenteer dat hoofstukke 9-14 as geheel of gedeeltes daarvan in die pre-eksiliese tyd ontstaan het.
- Die meeste geleerdes kies vir 'n post-eksiliese datering ná die tyd van Sagaria. Daar is egter nie eenstemmigheid oor die presiese tyd nie. Aan die een kant van die spektrum vind 'n mens Lamarche (1961) wat al die hoofstukke in die tyd van Sagaria plaas en aan die ander kant van die spektrum geleerdes soos Sellin (1929:542-543) en Treves (1963:196-207) wat dit in die tyd van die Makkabeërs plaas. Hanson (1979:324, 334, 354, 368, 400) verskaf meer presiese datings vir die verskillende hoofstukke: middel sesde eeu (Sag 9); ongeveer 575 vC (Sag 10); ná 515 vC (Sag 11); 475 vC (Sag 12); middel vyfde eeu (Sagaria

---

4 Hierdie opsomming is 'n kort samevatting van Hanson (1979:287-290), Le Roux (1987:324-325) en Redditt (1994:664-678; 1995:94-100) se bespreking van vroeëre standpunte. Die doel van hierdie artikel is nie om alles in detail te bespreek nie. Die primêre bronne en spesifieke bladsyverwysings word slegs aangehaal indien dit in die res van die artikel gebruik word. Vgl Hanson, Le Roux en Redditt vir die res van die bronne.

13); en 425 vC (Sag 14).

- 'n Groot aantal geleerdes⁵ dateer Sagaria 9-14 in die tyd van Alexander die Grote se inval van die Mediterreense kus (332 vC)⁶ (Stade 1881 & 1882; Wellhausen 1898; Mitchell 1912; Delcor 1951; Thomas 1956; Elliger 1962; Horst 1964; Rudolph 1976). 'n Geleerde soos Mitchell (1912:258-259) argumenteer byvoorbeeld dat 9:1-10 geskryf is kort na die slag van Issus in 333 vC en later uitgebrei is (9:11-11:3) in die tyd van Ptolemeus III (247-222 vC). Sagaria 11:4-14:21 word ook in die tyd van Ptolemeus III gedateer.

Die vraag ontstaan: Was daar 'n wysiging in siening ná 1980? Voordat ons hierdie vraag kan beantwoord, word daar eers 'n kort opsomming van moderne geleerdes (1980-2005) se standpunte oor die datering van Sagaria 9-14 aangebied:

- Daterings kort ná die inwyding van die tweede tempel in 515 vC (Hill 1982:105, 128-129;⁷ Boda 2004:31⁸).
- Laaste deel van die sesde eeu vC (Achte-meier 1986:146).
- Kort na die afsterwe van koning Darius in 486 vC (Clark & Hatton 2002:224).
- Ongeveer een eeu na die tyd van Sagaria (Brown 1996:136).
- Middelen van die vyfde eeu vC in die konteks van die Persies-Griekse oorloë en ook veranderinge in die Persiese beleid teenoor Jerusalem (Meyers & Meyers 1993:26-29; Person 1993:202-205; Berquist 1996:344; Ollenburger 1996:742; Petersen 1995:4-5; Sweeney 2000:565-566; 2005:203-204; Merrill 2003:63; O'Brein 2004:232).
- Vroeë Hellenistiese tyd (ca 330-300 vC) (Nogalski 1993:280; Floyd 2000:315-316).
- Vanaf Persiese- tot Hellenistiese tyd (Van der Woude 1984:155-158).⁹
- Ná 312 vC tot ongeveer 250 vC met die moontlikheid van kleinere wysigings in die Makkabeërtid (Deissler 1988:268).
- Einde van die vierde eeu vC tot die einde van die derde eeu vC (Andinach 1998:1188).
- Geen presiese datering moontlik nie (Smith 1984:249).

Uit bogenoemde opsomming is dit duidelik dat daar by moderne geleerdes 'n groter konsensus ontwikkel dat Sagaria 9-14 in die Persiese tyd ontstaan het. Hierdie siening staan teenoor die vroeëre konsensus standpunt dat Sagaria 9-14 in die Hellenistiese tyd ontstaan het. Die redes

---

5 Redditt (1994:665) en Boda (2004:30) praat van "The majority opinion".

6 Hierdie argument word hoofsaaklik op die volgende drie standpunte gegrond: (a) die genre van hierdie hoofstukke kom uit 'n latere tyd (apokaliptiek); (b) die konflik agter hierdie tekste verwys na 'n skeiding tussen die Jode en die Samaritane; (c) daar is 'n paar sleutelgedeeltes wat na insidente in hierdie tyd verwys (9:1-8,13; 11:8; 12:10) (Boda 2004:30).

7 Hill (1982:105-134) bestudeer die datering van Sag 10-14 in die lig van 'n linguïstiese analise van die teks op grond van 19 grammatikale en sintaktiese kategorieë wat deur Polzin ontwikkel is. Hy kom tot die gevolgtrekking dat Sag 10-14 en Maleagi taalkundig dieselfde is as Haggai, Sagaria 1-8 en Polzin se Pg korpus. Hierdie boeke se taalgebruik verskil drasties van Kronieke, Esra, Nehemia en Polzin se Ps korpus. 'n Datering tussen 515 en 450 vC word vir Deutero-Sagaria voorgestel, met 'n voorkeurdatum tussen 515-475 vC.

8 Boda (2004:32) stel die volgende daterings vir Deutero-Sagaria voor: Sag 9-10 in 515-510 vC; Sag 11 en die herder gedeeltes (10:1-3a; 11:1-3, 17 en moontlik 13:7-9) ná 510 vC; Sag 12-14 ontstaan ná 510, moontlik so laat as 445 vC.

9 Van der Woude (1984:158) se daterings is soos volg: 9:1-10:2 (begin van die 5e eeu); 10:3-11:3 (bietjie later as voorafgaande gedeelte); 12:1-13:6 (ongeveer 400 vC); 13:7-9 en 14:1-21 (vroeë Hellenistiese tyd).

vir hierdie skuif is moeilik om te bepaal.¹⁰ Een van die grootste redes is waarskynlik nuwe inligting oor die verstaan van die sleutelteksgedeeltes soos Sagaria 9:1-8, 13, 11:8 en 12:10. Die teksgedeelte waarna die meeste verwys word is Sagaria 9:13. Hierdie vers vertel van 'n stryd tussen die Judeërs en die Grieke terwyl Talmoediese stellings impliseer dat Alexander as 'n vriend in Jerusalem ontvang is.¹¹ Die volgende nuwe inligting ondersteun bogenoemde standpunt: die "reisberig" van die koning in Sagaria 9 kom nie ooreen met Alexander se roete nie; die drie herders (11:8) verwys moontlik na die drie Persiese konings Kores, Kambuses en Darius; en die scenario van oorlog teen die nasies hoef nie te verwys na 'n eskatologiese scenario nie, eerder 'n uitdrukking van die Judeërs se hoop op onafhanklikheid van die Persiese heersers (Sweeney 2000:565; 2005:203).

Volgens Boda (2004:565) ondersteun die teks van Sagaria 9-14 'n moontlike Persiese datering. Die volgende twee faktore veronderstel dat die orakels in hoofstukke 9-10 in die periode tussen 515 vC en die einde van Serubbabel se ampstermyn (ca 510 vC) ontstaan het: (a) die positiewe vooruitskouing vir hereniging van die noorde en suide (nou in twee Persiese provinsies, Samaria en Jehud); en (b) die hernuwing van die Dawidiese troon deur Serubbabel. Verwysings na 'n droogte en afgodery in 10:1-3a (ook 13:2-3) pas goed in binne die vroeë Persiese tyd, omdat afgodery eers in die Persiese periode uitgeroei is. Die wêreld wat deur Sagaria 12-14 voorgestel word, is een waar Jerusalem en omgewing in voortdurende konflik is. Hierdie historiese konteks verwys moontlik na die periode toe Jerusalem se status 'n bedreiging vir die res van die provinsie begin word het.

Sagaria 9-14 is waarskynlik nie oornag geskryf nie, maar het oor 'n tydperk ontstaan. Hierdie hoofstukke veronderstel die periode van die Persiese ryk met sy lang geskiedenis van konflik tussen die Perse en die Grieke - van die tyd van Darius se veldslae teen Thrace en Masedonië in 516 vC tot Alexander se veldslae wat in 334 vC begin het (Petersen 1995:4-5; Sweeney 2000:565).

Wie die skrywer of redaktor was, is moeilik om te bepaal. Redditt (1995:103) noem een moontlikheid. Hy reken dat die redaktor/s van hoofstukke 9-14 waarskynlik plattelandse Judeërs was wat teen die stedelike elite in Jerusalem te staan gekom het. Hulle het nie 'n toekoms sonder Jerusalem gesien nie, maar hulle rol is beperk en hulle leierskap gereinig. Die redaktor en sy gemeenskap het alle hoop om met die noorde verenig te word, laat vaar. Redditt se hipotese is 'n moontlikheid, maar kan nie met sekerheid bepaal word nie.

4. STRUKTUUR EN VERDELING

O'Brein (2004:231) skryf die volgende oor die komplekse samestelling van Sagaria 9-14:

"These chapters are complex and uneven, ranging from the symbolic and formulaic to the historically specific and at times reading as little more than a haphazard collection of pieces prophetic tradition strung together by catchwords."

Ons het reeds daarop gewys dat hoofstukke 9-14 in twee groot hoofde verdeel kan word

---

¹⁰ Boda (2004:31) reken dat veral drie werke 'n belangrike bydrae gelewer het: (a) Hanson (1979:280-401) se analise van apokaliptiese styl wat tot die gevolgtrekking kom dat Sag 9-14 ontstaan het vanaf die middel van die 6^e eeu tot die laat 4^e eeu vC; (2) Hill (1982:105-134) se taalkundige analise van Sag 10-14; (3) Redditt (1994:664-678) se sosio-literêre argumente dat die konflik wat beskryf word, inpas tussen 515 en 445 vC.

¹¹ Vgl b Yoma 69a; b Tamid 32a, 31b-32b (Sweeney (2005:203).

vanweë die gebruik van die Hebreuse woord מַשָּׂא¹² (9-11; 12-14). Daar is verskille tussen hierdie twee groot hoofdele met betrekking tot styl, retoriek en inhoud. Die eerste hoofdeel maak talle kere gebruik van bysinne ingelei deur die partikel ׀ (want, omdat). Hierdie partikel kom twintig keer in 9-11 voor en slegs vier keer in 12-14. In teenstelling hiermee kom die frase “op hierdie dag” sewentien keer in 12-14 voor en slegs een keer in 9-11 met verwysing na die toekoms (9:16) (Ollenburger 1996:741). Ten spyte van die verdeling tussen die twee orakels (9-11; 12-14) is daar ook belangrike temas wat in beide orakels voorkom: (a) Die voorrang van militêre konflik, veral Jahwe as krygsman teen vreemde nasies; (b) Kritiek op die gemeenskap se leiers, plaaslik en internasionaal; (c) Toekomstige voorspoed vir Jerusalem en die Jahwe-aanbidders; (d) Die verwagting van ’n toekoms wat baie goed sal wees, maar nie utopies nie (vgl Sag 14:17-19) (Petersen 1992:1068).

Sagaria 9 is ’n hoofstuk met diverse literêre genres. Sagaria 9:1-8 begin met talle verwysings na plekke in die Ou Nabye Ooste: Gadrak, Damaskus, Gasa, Asdod, Askelon, Ekron en Tirus. Hierdie verse moet waarskynlik nie in die lig van ’n spesifieke historiese gebeurtenis gelees word nie, want die profeet maak sy gebeure al hoe losser van die historiese werklikheid. Hy maak gebruik van bestaande profetiese literatuur soos byvoorbeeld Jeremia 47:4-7 (Le Roux 1987:316).

Sommige geleerdes (Merril, Redditt, Sweeney) behandel 9:1-17 as ’n literêre eenheid, terwyl ander (Clark & Hatton, Floyd, Mason, Meyers & Meyers, O’Brein, Petersen, Smith, et al) reken dat ’n mens dit verder moet verdeel. Daar is ook verskillende menings oor ’n moontlike onderverdeling. Twee moontlikhede word voorgestel: 1-8; 9-10; 11-17 of slegs 1-8 en 11-17. Willi-Plein (1974:47-48) glo dat Sagaria 9:9-10 nie ’n aparte eenheid vorm nie weens die gebruik van die tweede persoon enkelvoud direkte rede wat strek tot vers 13. Verse 9-15 kan moontlik ’n eenheid vorm as gevolg van die gebruik van militêre taal soos die woorde “pyl” en “boog”. Sagaria 9:16-17 kan dan saam met die voorafgaande verse gelees word om die tema van oorlog en vrede af te rond. Ten spyte van ooreenkomste tussen 9:1-17 moet ’n mens erken dat daar wel ’n duidelike verskil in literêre kenmerke en inhoud is. Verse 9 en 10 kan van die eerste ag verse en die daaropvolgende verse onderskei word. Sagaria 9:9-10 word as poësie¹³ getipeer en die inhoud is ’n oproep tot Sion om te jubel oor die koning wat sal kom. Daar word eerder gepraat van vrede vir die nasies as straf soos wat in die eerste ag verse die geval is. Verse 9-10 kan van die daarvolgende verse onderskei word weens die klem op die Sionskoning en wat hy gaan doen. In vers 11 word daar weer klem gelê op die eerste persoon enkelvoud (“Ek sal jou gevangenes laat gaan/vrylaat”).

Hoofstuk 10 lei ’n nuwe eenheid in met die gebruik van die imperatief וַאֲנִי (vra). Daar bestaan wel onsekerheid oor die posisie van Sagaria 10:1-2. Die vraag is of dit by die voorafgaande of daaropvolgende verse aansluit en of dit ’n losstaande eenheid vorm. Volgens Rudolph (1976:190-192) is dit die enigste vermaning in Sagaria 9-14 en sluit dit nie werklik by die voorafgaande of die daaropvolgende gedeeltes aan nie. Waarskynlik moet verse 1-2 as ’n inleiding tot Sagaria 10:3-12 beskou word, omdat dit die sondes van Israel se leiers toelig. Daar is weer sprake van militêre taal soos in hoofstuk 9 (vgl Sag 10:3b-5). Die laaste woorde in vers

¹²Die Hebreuse woord מַשָּׂא is ’n tegniese term wat afgelei is van die wortelvorm מָשָׂא wat beteken “om te dra” of “op te lig”. Die gebruikelike betekenis van die woord in profetiese literatuur is “dit wat opgelig word” of “orakel” of “godspraak”. Die bedoeling van die term is om gesag te verleen een die woorde van Jahwe wat volg. In Jer 23:33-40 kom daar ook ’n negatiewe gebruik voor wat soms met “las” (“burden”) vertaal word (Meyers & Meyers 1993:88-89).

¹³Die NRSV tipeer die hele gedeelte vanaf Sag 9:1-11:3 as poësie, maar nie BHS en die ander vertalings nie.

12 (spreek die Here) dien as afsluiting van die literêre eenheid.¹⁴

Sagaria 11:1-3 is naas 9:10-11 die kortste literêre eenheid en word ingelei met 'n imperatief ("Maak jou deure oop") soos in 10:1. Aangesien hierdie gedeelte die tema van die voorafgaande verse voortsit, word dit deur die 1983 Afrikaanse Bybelvertaling as die slot van 10:11-12 beskou. In Sagaria 10:11-12 word verwys na die val van Assirië en Egipte terwyl in 11:1-3 die ondergang van ander wêreldmagte aan die hand van boom- en diersimboliek belig word (Le Roux 1987:319). Reddit (1995:103) reken dat 'n redaktor 11:1-3 as 'n verbinding tussen twee eenhede geskep het. Dieselfde literêre kenmerke word by 10:1-3, 11:1-3 en 13:7-9 aangetref (vgl Mitchell 1912:219-220). Sagaria 11:1-3 kan as 'n aparte literêre eenheid beskou word weens die volgende drie redes: (a) Hierdie drie verse word as poësie getipeer; (b) Die boomsimboliek is uniek in die onmiddellike literêre konteks en die diere simboliek vorm 'n brug met die daaropvolgende verse; (c) In die Hebreeuse Bybel word 11:1-3 as 'n "geslote" of setûmâ paragraaf beskou.

Sagaria 11:4-17 voltooi die eerste orakel (godspraak) met 'n pessimistiese toon. Die eenheid word ingelei met die woorde "so het die Here my God gesê" en sluit af in 11:17 met 'n poëtiese vloekuitspraak (הָרָה = wee, ellende) teen 'n herder wat alles verkeerd doen en die skape in die steek laat.

In die tweede orakel (12:1-14:21) vind 'n mens twee groot literêre eenhede en 'n korter een. Elkeen van die twee groter eenhede word met die Hebreeuse woord הָרָה (kyk) ingelei (12:2; 14:1) waarna 'n manlike participium enkelvoud volg. Tussen hierdie twee lang eenhede vind 'n mens oorgang in 13:7-9 (Petersen 1995:25). Die inleidingswoorde in 12:1 beklemtoon dat hierdie orakel teen Israel gerig is terwyl hoofstukke 9-11 'n orakel teen die vreemde nasies beskryf. Vanaf hoofstuk 12 verander die literêre styl. In die voorafgaande gedeelte word poëtiese gedeeltes aangetref terwyl hoofstukke 12-14 as prosa getipeer kan word. Die samebindende faktor in hierdie gedeelte is die frase "op daardie dag" (12:3, 4, 6, 8 [2x], 9, 11; 13:1, 2, 4; 14:4, 6, 8, 9, 13 en 20). Daar is unieke eienskappe van die twee orakels, maar 12-14 begin op 'n soortgelyke wyse as die eerste orakel. Die internasionale of kosmiese konteks van dit wat Jahwe doen, word geskets; daar sal konflik tussen Jahwis en nie-Jahwis wees (Sag 12:2a, 3 en 4) (Petersen 1992:1067).

Talle verdelings word vir die gedeelte vanaf hoofstuk 12:1-13:6/9 voorgestel. 'n Beduidende aantal moderne geleerdes (Boda, Le Roux, Petersen, Floyd, Sweeney, et al) reken dat Sagaria 12:1-13:6 'n literêre eenheid vorm. Die frase בְּיוֹם הַהוּא (daardie dag) is 'n struktuurdraer en kom nege keer voor (12:3, 4, 6, 8 [2x], 9; 13:1, 2, 4). Hierdie verse fokus op die redding, berou en reiniging van Juda en veral Jerusalem. In Sagaria 9:1-11:17 word die woord Jerusalem net twee keer gebruik (9:9 en 10), terwyl dit in 12:1-13:6 elf keer voorkom (12:2, 3 [2x], 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11; 13:1). Daar word glad nie na die Noordryk of Israel in 12:1-13:6 verwys nie. Waarskynlik kan hierdie hoofdeel in drie onderafdelings verdeel word: 12:1-9 (Die beskerming van Juda en Jerusalem); 12:10-14 (Berou in Jerusalem); 13:1-6 (Reiniging van Jerusalem se sondes).

Sagaria 13:7-9 word weer met 'n imperatief¹⁵ ("Ontwaak, o swaard") ingelei. Hierdie woorde sluit nie by die voorafgaande of daaropvolgende verse aan nie, maar daar word wel na 'n herder verwys (vgl Sag 11:4-17). Die New English Bible en enkele geleerdes (Mitchell 1912:316-317; Rudolph 1976:213; Mason 1977:11) reken dat hierdie gedeelte dien as 'n slot van die herdersverhaal en ná 11:17 geplaas moet word. Daar is egter nie genoegsame redes

¹⁴Die tekskritiek van BHS stel voor dat hierdie woorde later ingevoeg is. Indien dit 'n latere invoeging is, wys dit steeds op die feit dat 'n redaktor hierdie verse as literêre eenheid beskou het.

¹⁵In BHS staan die imperatief nie eerste in die sin nie, maar wel die woord חָרַב (swaard).

om die teks te herorganiseer nie. Die herder in 13:7-9 kan ook nie sonder meer met die slegte herder in 11:15-17 geïdentifiseer word nie. Al wat ons wel kan opmerk, is dat daar waarskynlik 'n gemeenskaplike outeur of redaktor betrokke was (Le Roux 1987:322; Redditt 1995:136). Volgens 13:7-9 het die herder so ontrou geword dat Jahwe hom en sy kudde sal tref. Twee derdes sal omkom en net een derde sal oorleef.

Feitlik al die geleerdes¹⁶ stem saam dat hoofstuk 14 die finale literêre eenheid van Deutero-Sagaria vorm. Motiewe wat voorheen gebruik is, kom weer voor, maar in 'n meer intense of rampspoedige manier. Baie verklaarders definieer hierdie hoofstuk as meer apokalipties van aard (Petersen 1992:1067).

In die lig van die voorafgaande bespreking word 'n moontlike verdeling voorgestel:

9:1-11:17: Eerste orakel/Godspraak

9:1-8: Die Here sal die buurvolke straf

9:9-10: Jerusalem se koning kom en bring vrede

9:11-17: Die Here sal sy volk red

10:1-12: Die herstel van Juda en Israel

11:1-3: Hoogmoedige heersers kom tot 'n val

11:4-17: Goeie en slegte herders

12:1-14:21: Tweede orakel/Godspraak

12:1-13:6: Redding, vernuwung en reiniging van Juda en Jerusalem

13:7-9: Die wat oorbly, word gesuiwer

14:1-21: Die dag van die Here kom

5. LITERÊRE KENMERKE

5.1 Teks

Die opvallendste veranderinge in die Hebreuse teks kom nié in Deutero-Sagaria voor nie. Verwysings na Sagaria 9-14 in die Dooie See rolle is ook tot enkele teksgedeeltes beperk (Sag 12:7-12 in 4QXIIe; Sag 10:11-12; 11:1-2; 12:1-3b in 4QXIIg) (vgl Tov 1997:324-325). Die Dooie See rolle bevat geen getuienis van 'n ander tekstuele tradisie buiten die tradisie onderliggend aan die Masoretiese teks nie.

Meyers en Meyers (1993:51) wys op die akkuraatheid en betroubaarheid van die Masoretiese teks. Hulle reken dat in die meeste gevalle die Masoretiese teks aanvaar kan word en in slegs twee gevalle stel hulle voor dat daar wysigings aangebring moet word (13:7 en 14:5).¹⁷

5.2 Literêre vorm of genre

Die boek Sagaria behoort tot die "profetiese genre"¹⁸ waarvoor daar geen direkte Afrikaanse of Westerse ekwivalent bestaan nie. Ons moet beseft dat die latere profete soos Sagaria hul tekste inbed in bestaande profetiese tekste wat aan hulle bekend was.

Die Hebreuse teks definieer hoofstukke 9-11 en 12-14 as מְשָׁרָה (orakel, godspraak of uitspraak van die Here). Floyd (2000:308-309) wys daarop dat elkeen van hierdie orakels uit verskillende elemente bestaan. Hoofstuk 9-12 kombineer 'n profesie van oordeel teen

¹⁶Die skrywer is net bewus van Smith (1984:284-293) wat hierdie hoofstuk in vier dele opdeel: vv 1-5; 6-11; 12-15 en 16-21.

¹⁷In 13:7 word in aansluiting by die Griekse en Latynse weergawes die laaste woord met "the little ones" vertaal. In Sag 14:5 word die vertaling "vallei van die berge" eerder as "valleie van my berge" verkies (Meyers & Meyers 1993:361, 425).

¹⁸Floyd (2000:309) tipeer die boek as "prophetic historical exemplum".

vreemde nasies (9:1-8) met 'n verskeidenheid voorskrifte (9:9-11:3) en 'n berig van 'n profetiese simboliese aksie (11:4-17). In hoofstukke 12-14 word 'n profesie van oordeel teen vreemde nasies (12:1-13:6) gekombineer met profesieë van verlossing (13:7-14:21). Meyers en Meyers (1993: 46-47) sê die volgende oor die genre van Deutero-Sagaria: "It appears, at first to be a loose collection of invectives, threats, heraldic odes, promises, extended metaphors, symbolic actions and perhaps even allegories or parables". Hierdie verskillende genres word aangebied in taal wat wissel vanaf die suiwerste poësie in die Hebreuse Bybel tot gedeeltes wat vergelyk kan word met die suiwerste prosa in die Pentateug. Ongelukkig is die grense tussen poësie en prosa onduidelik. Die meeste van die eerste orakel (Sag 9-11) word as poësie aangebied, veral hoofstuk 9. In teenstelling hiermee is Sagaria 12-14 wat primêr in prosa geskryf is (13:7-9 is 'n uitsondering).¹⁹

Een van die sake waaroor daar baie geredeneer word is of Sagaria as apokaliptiese literatuur getipeer moet word of nie. 'n Antwoord op hierdie vraag hang natuurlik saam met 'n mens se definisie van apokaliptiek. Ongelukkig is daar nie eenstemmigheid by geleerdes oor 'n vaste definisie nie. Die boek Openbaring word wel as model vir apokaliptiese literatuur gesien. Hanson (1979:439-440) glo dat apokaliptiek uit die profetiese literatuur ontwikkel het. Volgens Hanson weerspieël Deutero-Sagaria die apokaliptiese hoop van die teokratiese groep binne die gemeenskap. Hierdie groep was ontugter deur die hiërokratiese groep wie se stem in Haggai en Proto-Sagaria gehoor word. Clark en Hatton (2002:223) reken dat Sagaria 9-14 'n vroeë voorbeeld van apokaliptiese literatuur is. Hierdie literatuur kom voor in latere Joodse geskrifte (bv Enog en 3 Barug) en ook in 'n meer ontwikkelde vorm in die Nuwe Testament (Op) (vgl ook Smith 1984:174-175). Sagaria 9-14 beskryf in misterieuse en simboliese terme die toekomstige gebeure. Moderne lesers deel nie dieselfde kulturele agtergrond van die oorspronklike hoorders en lesers nie; gevolglik is apokaliptiese literatuur moeilik om te verstaan. O'Brein (2004:232, 281-283) meen dit is baie moeilik om 'n onderskeid tussen "profeties" en "apokalipties" te maak. Sy reken dat die woorde "apokalipties" en "eskatologies" moderne terme is wat nie by die Bybelse skrywers voorgekom het nie.

Ons aanvaar dat daar verskil van mening is oor die presiese literêre aard van Sagaria 9-14 en weens die skop van die artikel kan alles nie in detail bespreek word nie. Waarskynlik moet ons hierdie "probleme" in 'n positiewe lig sien. Die teenwoordigheid van 'n ryke verskeidenheid genres dra by tot die dinamika van die kommunikasie tussen die profeet en sy lesers/hoorders. Die saamgestelde aard van Deutero-Sagaria kan ook in 'n positiewe lig gesien word, omdat dit twee gapings oorbrug: (a) Die gaping tussen ouer tekste en die huidige een omdat die nuwe orakels die oues transformeer, maar nie hulle outentiekheid verwerp nie; (b) Die gaping tussen die profeet en sy gehoor. Die gehoor is bewus van die profeet se gebruik van vroeëre openbaringsmateriaal om die gesag van sy huidige boodskap te versterk (Meyers & Meyers 1993:47).

6. TEOLOGIESE BOODSKAP

¹⁹ Geleerdes en Bybelvertalings verskil oor watter gedeeltes as poësië getipeer word en watter nie. Hill (1982:108) bestudeer die verspreiding van prosa partikels (bv אִשׁוּר en אִשׁוּרָה) en kom tot die gevolgtrekking dat slegs Sag 9 as poësie getipeer kan word. Meyers en Meyers (1993:31) reken dat die volgende gedeeltes onderskei moet word van die prosa gedeeltes: 11:1-3, 17; 12:1, 12-14; 13:7-9; 14:1-2 (vgl ook Clark & Hatton 2002:225). Volgens hulle is dit nie poësie in die tegniese sin van die woord nie, maar kan dit moontlik as "quasi-poetic" getipeer word. Die NRSV druk die volgende gedeeltes as poësie: 9:1-11:3 en 13:7-9 terwyl BHS die volgende as poësie beskou: 9:9-10; 10:1-2; 11:1-3, 17; 12:1.

In teenstelling met Proto-Sagaria word daar nie in hoofstukke 9-14 veel aandag aan die konkrete probleme van tempelbou en herstel in die na-eksiliese tyd gegee nie (Petersen 2002:209). Daar is baie oorvleueling met betrekking tot die temas en motiewe wat in Sagaria 1-8 voorkom en dit is moeilik om dit sinvol te orden. Die volgende is moontlike sleuteltemas:

6.1 Negatiwiteit oor die hede

In Sagaria 9-14 is daar negatiwiteit oor die hede vanweë veral twee redes. Daar is reeds genoem van konflik wat binne die post-eksiliese gemeenskap in Jehud/Juda ontstaan het asook tussen Juda en Israel (vgl 11:14). Volgens die herdersverhaal (11:4-17) is daar probeer om die konflik op te los en versoening te bewerk, maar dit het nie geslaag nie. 'n Tweede rede vir die negatiwiteit was die onvervulde profesieë van Deutero-Jesaja asook Haggai en Sagaria (vgl 11:4-17). Die verlossing wat voorspel is, het steeds ontbreek. Sommige het gemeen dat die profesieë misluk het en dit het die hoop vernietig (Le Roux 1987:327).

6.2 Verwagtinge oor die toekoms (dag van die Here)

Deutero-Sagaria het diverse verwagtinge oor die toekoms. Dit is 'n radikale teosentriese teks omdat die toekoms afhanklik is van die dade van God. Die enigste aksie waartoe die gemeenskap (Sion/Jerusalem) opgeroep word is om te jubel oor die koms van die koning (9:9). Deutero-Sagaria verwag ook 'n Dawidiese koning soos wat in die visioene van Proto-Sagaria voorkom. Hierdie verwagting word duidelik beskryf in 9:9-10 en is implisiet teenwoordig in 10:4-5. Die verwagting word egter al hoe ingewikkelder in hoofstukke 11-13 en is totaal afwesig in hoofstuk 14. Daar word gehoop op 'n nuwe wêreldorde, herskep deur God se inisiatief. Hierdie verwagting van 'n nuwe orde is goed, maar nie utopies nie (vgl 14:17-19). In die beskrywing van die toekoms word telkens die uitdrukking "op hierdie dag" gebruik (vgl 9:16; 12, 3, 4, 6, 8, 9, 11; 13:1, 2, 4; 14:4, 6, 8 [2x], 9, 13, 20, 21) (Petersen 1992:1067-1068; Ollenburger 1996:742-743).

6.3 Universele koningskap van Jahwe

Die verwagtinge oor die toekoms is nou verweef met die tema van die universele koningskap van Jahwe. Deutero-Sagaria is 'n teks wat op Jahwe as Almagtige Koning fokus (14:9, 16-17). Hy sal Israel red en die ander nasies straf (12:1-9). Hy sal sy volk reinig (13:1-9). Jahwe as Koning gebruik ook mense; daarom verwag Deutero-Sagaria 'n toekomstige koninklike figuur uit die geslag van Dawid (9:9-10; 10:4-5). Die boek eindig met 'n visioen oor Jerusalem as die plek waarheen nasies sal stroom om te aanbid (14:16-21; vgl ook 8:20-23) (NBV Toelichting 2004:26).

6.4 Leierskap en die herdersmotief

Soos in Proto-Sagaria word daar in Deutero-Sagaria talle kere na leiers verwys. Die klem in Sagaria 9-14 val nie op die koninklike en priesterlike leiers nie, maar op die simboliese gebruik van die woord "herder". Die beeld van 'n herder verwys na Jahwe se leierskap asook aardse leiers. In Sagaria 9:16 en 10:8 word Jahwe as die goeie herder voorgestel. In ander gedeeltes word daar na goeie en slegte aardse herders verwys. Die herdersverhaal in 11:4-17 is een van die moeilikste gedeeltes in die Ou Testament om te verklaar en daar word op verskillende

maniere na 'n herder of herders verwys. Die profeet word opgeroep om self 'n herder vir die "slagskape" te wees (11:4), omdat die skape se herders niks vir hulle omgee nie (11:5). Sagaria 11:8 getuig hoedat die profeet²⁰ as herder van drie slegte herders ontslae geraak het. Die identiteit van hierdie drie slegte herders is onbekend, maar hulle was nie geskik om vir Jahwe se volk te sorg nie.²¹ Sagaria 11:16 verwys na 'n slegte herder wat aangestel gaan word wat niks vir die volk omgee nie. Op die ou end word hierdie slegte herder self veroordeel (11:17) (vgl Selman 1997:1305; O'Brein 2004:247-257).

Buiten die herdersverhaal is daar nog die volgende ander verwysings na herders. Sagaria 10:3 beskryf die toorn van Jahwe teenoor die herders wat "voorbokke" is in ongehoorsaamheid en ontrouheid. Sagaria 13:7-9 verwys na 'n "goeie" herder in diens van Jahwe wat deur die swaard getref word. So word die volk gestraf en gesuiwer sodat net 'n derde oorbly.

6.5 Ander temas

Daar is talle ander temas wat in sommige gevalle met bogenoemde bespreking oorvleuel:

- Die oordeel oor die nasies kom weer in Deutero-Sagaria voor, maar word in duideliker militaristiese taal as in Sagaria 1-8 beskryf (vgl 9:1-8, 11-17; 12:1-9; 14:1-5).
- Soos ook in Proto-Sagaria is die Sion tradisie prominent, veral in hoofstukke 9, 12 en 14. Sagaria 9:9-10 beskryf die koning wat na Sion sal kom en hoofstuk 12:1-9 'n militêre beleëring van Jerusalem wat onderdruk word deur die ingrype van Jahwe. Die verheerliking van Sion bereik sy hoogtepunt in Sagaria 14:8-11 (vgl ook Eseg 47:1-12) (Gowan 1989:169).
- Die temas van innerlike vernuwning en reiniging (Sag 13) sluit weer aan by Proto-Sagaria se tema van bekering. Innerlike vernuwning lei tot uiterlike reiniging en die sondige praktyke word uit die gemeenskap geweier. Volgens Sagaria 13:7-9 sal daar 'n proses van suiwering wees (Le Roux 1987:327).
- Die tema van Messianisme toon ooreenkomste met die temas van leierskap, koningskap, herderskap en verwagtinge oor die toekoms. Sagaria 9-14 verwag 'n Messias figuur wat in die toekoms sal kom om sy volk te red. Hierdie figuur word op twee maniere voorgestel: as 'n regverdige en nederige koning wat op 'n donkie ry (9:9-10); as die herder in diens van God wat doodgemaak sal word (13:7). Hierdie herder in 13:7 word nie voorgestel as 'n triomfantlike figuur nie, maar kan vergelyk word met die lydende dienaar in Jesaja. Die herdersfiguur in 13:7-9 is 'n "goeie herder", 'n Messiaanse figuur wie se sterwe die louterende oordeel inlei. Die gedagte van Messianisme word verder versterk omdat 'n groot aantal Deutero-Sagaria tekste in die Nuwe Testament aangehaal word (Smith 1984:175-180).²²

20 O'Brein (2004:250-251, 254) reken dat 11:7-14 op een vlak na die profeet verwys, maar dat daar talle leidrade is wat Jahwe as die "uncaring shepherd" veronderstel. Sag 11:10 voeg byvoorbeeld die profetiese en goddelike persoon saam. In 11:7-9 praat die profeet van "ek" terwyl 11:10 verwys na die verbond wat "ek met die volke gesluit het". Volgens O'Brein simboliseer die dade van die profeet die intensie van Jahwe teenoor die volke.

21 Volgens Sweeney (2005:206) verwys die drie herders in 11:8 na die drie Persiese konings Kores, Kam-buses en Darius wat gefaal het om Jahwe se plan te verwesenslik soos in Jesaja 40-54 beskryf word (vgl veral Jes 44:24-45:1). Geleerdes het deur die eeue talle individue of groepe aan hierdie vers gekoppel. Ongelukkig bied die teks van Sagaria geen oplossing hiervoor nie. Moontlik kan ons by die standpunt van Meyers en Meyers (1993:265) aansluit as hulle skryf: "Three shepherds is deliberately vague and, thereby, inclusive".

22 Vgl Sag 9:9 in Matt 21:5, Joh 12:15; Sag 11:13 in Matt 27:9; Sag 12:3 in Luk 21:24; Sag 12:10 in Joh 19:37 en Op 1:7; Sag 13:7 in Mark 14:27. Sag 14:5 kan ook vergelyk word met 1 Tess 3:13; Sag 14:8 met Joh 7:38; en Sag 14:21 met Joh 2:16.

Moderne geleerdes verskil oor 'n aantal kwessies in die bestudering van Sagaria 9-14 soos byvoorbeeld die datering en die verstaan van die herder beeld. Ons kan egter nie ontken dat hierdie vyf hoofstukke 'n belangrike rol in die vroeë kerk gespeel het nie. Die talle aanhalings in die Nuwe Testament bevestig dit. Die vraag is: watter rol vervul Sagaria 9-14 vandag in die lewe van gelowiges? Die vraag is moeilik om op 'n wetenskaplike manier te beantwoord. Wat ons wel kan doen is om die bestudering van hierdie belangrike hoofstukke aan te moedig.

BIBLIOGRAFIE

- Achtemeier, E 1986. *Nahum-Malachi*. Atlanta: John Knox Press. (Interpretation.)
- Andinach, PR 1998. s v Zechariah. *The International Bible Commentary*, 1186-1198.
- Berquist, JL 1996. s v Zechariah. *Mercer commentary on the Bible Vol 4: The prophets*, 343-351.
- Boda, MJ 2004. *Haggai, Zechariah*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan. (The NIV application commentary.)
- Brown, WP 1996. *Obadiah through Malachi*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press. (Westminster Bible Companion.)
- Clark, DJ & Hatton, HA 2002. *A handbook on Haggai, Zechariah and Malachi*. New York: United Bible Societies.
- Collins, JJ 2004. *Introduction to the Hebrew Bible*. Minneapolis: Fortress Press.
- Deissler, A 1988. *Zwölf Propheten III: Sefanja, Haggai, Sagarja, Maleachi*. Würzburg: Echter Verlag. (Die Neue Echter Bibel.)
- Floyd, MH 2000. *Minor prophets: Part 2*. Grand Rapids: Eerdmans. (FOTL 22.)
- Govan, DE 1998. *Theology of the prophetic books: The death and resurrection of Israel*. Louisville: Westminster.
- Hanson, PD 1979. *The dawn of apocalyptic*. Philadelphia: Fortress Press.
- Hill, AE 1982. Dating second Zechariah: A linguistic reexamination. *HAR* 6, 105-134.
- Le Roux, JH 1987. Die boek Sagaria, in *Tweegesprek met God*, Burden, J J & Prinsloo, W S (reds), 297-328. Kaapstad: Tafelberg Uitgewers. (Die literatuur van die Ou Testament 3.)
- Mason, R 1977. *The books of Haggai, Zechariah and Malachi*. Cambridge: Cambridge University Press. (The Cambridge Bible Commentary.)
- Merril, EH 2003. *An exegetical commentary: Haggai, Zechariah, Malachi*. L L C: Biblical Studies Press.
- Meyers, C & Meyers, EM 1993. *Zechariah 9-14*. New York: Doubleday. (AB 25C.)
- Mitchell, HG 1912. *A critical and exegetical commentary on Haggai and Zechariah*. Edinburgh: T & T Clark. (ICC.)
- NBV *Toelichting bij de vertaling van Zacharia* 2004. Ongepubliseerde inligtingstuk van Nederlands Bijbelgenootschap.
- Nogalski, JD 1993. *Redactional processes in the Book of the Twelve*. Berlin: Walter de Gruyter. (BZAW 218.)
- O'Brein, JM 2004. *Nahum, Habakkuk, Zephaniah, Haggai, Zechariah, Malachi*. Nashville: Abingdon Press. (Abingdon Old Testament Commentaries.)
- O'Kennedy, DF 2006. Die Boek van die Twaalf: 'n Oorsig. *NGTT* 47/3 & 4, 620-632.
- O'Kennedy, DF 2007. Haggai and Zechariah 1-8: Diarchic model of leadership in a rebuilding phase. Artikel goedgekeur vir publikasie in *Scriptura*, 1-17.
- O'Kennedy, DF 2008. Sagaria 1-8: 'n Oorsig. Artikel voorgelê vir publikasie in *NGTT*.
- Ollenburger, B 1996. s v The book of Zechariah. *The New Interpreter's Bible Vol 7*, 733-840.
- Person, RF 1993. *Second Zechariah and the Deuteronomistic school*. Sheffield: JSOT Press. (JSOTsup 167.)
- Petersen, DL 1992. s v Zechariah 9-14. *ABD* 6, 1065-1068.
- Petersen, DL 1995. *Zechariah 9-14 and Malachi: A commentary*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press. (OTL.)

- Petersen, DL 2002. *The prophetic literature: An introduction*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Redditt, PL 1994. Nehemiah's first mission and the date of Zechariah 9-14. *CBQ* 56, 664-678.
- Redditt, PL 1995. *Haggai, Zechariah, Malachi*. Grand Rapids: Eerdmans. (NCB.)
- Rudolph, W 1976. *Haggai - Sacharja 1-8 - Sacharja 9-14 - Maleachi*. Gütersloh: Mohn. (KAT 13.)
- Saebo, M 1969. *Sacharja 9-14: Untersuchungen von Text und Form*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag. (WMNAT 34.)
- Saebo, M 1999. s v Zechariah, Book of. *Dictionary of Biblical Interpretation K-Z*, 666-669.
- Sellin, E 1929. *Das Zwölfprophetenbuch*. Leipzig: Deichert. (KAT 12.)
- Selman, M 1997. s v Zechariah, Theology of. *NIDOTTE* 4, 1303-1307.
- Smith, RL 1984. *Micah-Malachi*. Nashville: Thomas Nelson Publishers. (WBC 32.)
- Sweeney, MA 2000. The twelve prophets Vol 2. Collegeville, Minnesota: Liturgical press. (Berit Olam.)
- Sweeney, MA 2005. *The prophetic literature*. Nashville: Abingdon Press. (IBT.)
- Tov, E et al 1997. *Qumran Cave 4 X: The prophets*. Oxford: Clarendon Press (Discoveries in the Judean desert XV.)
- Treves, M 1963. Conjectures concerning the date and authorship of Zechariah IX-XIV. *VT* 13, 196-207.
- Van der Woude, AS 1984. *Zacharia*. Nijkerk: G F Callenbach. (POT.)
- Willi-Plein, I 1974. *Prophetie am Ende: Untersuchungen zu Sacharja 9-14*. Köln: P Hanstein. (BBB.)

TREFWOORDE

Sagaria
Sagaria 9-14
Deutero-Sagaria
Profetiese literatuur

KEY WORDS

Zechariah
Zechariah 9-14
Deutero-Zechariah
Prophetic literature

Dr DF O'Kennedy
Posbus 337
Somerset-Wes
7129
danieok@nghelder.co.za